

Reykjavík, 16. mars 2023

Í Samráðsgátt stjórnvalda hefur verið birt tillaga til þingsályktunar um stefnumótandi aðgerðir til eflingar þekkingarsamfélags á Íslandi til ársins 2025 frá háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðherra. Þar er nú kallað eftir ábendingum og athugasemdum. Vilja formaður stjórnar námsleiðar í umhverfis- og auðlindafræði við Háskóla Íslands og starfandi umsjónakennari námsleiðarinnar koma eftirfarandi á framfæri.

Undir framtíðarsýn er talað um sjálfbæran þekkingariðnað, en hugtakið eitt og sér er ekki útskýrt, en frekar ólíklegt þykir að verið sé að tala um jafnvægi á milli umhverfislegra, félagslegra og efnahagslegra þátta sem sjálfbærnihugtakið felur í sér. Sé um aðra merkingu að ræða væri eðlilegra að tala um öflugan þekkingariðnað eða eitthvað í þá veruna.

Fram kemur að meginmarkmið í háskóla- og vísindastarfi sé „að auka gæði náms og námsumhverfis í samkeppnishæfum háskólum. Ætlunin er að efla stefnumótun og samhæfingu á sviði vísinda, tækniþróunar og nýsköpunar. Virkja metnað og hugvit nemenda og efla rannsóknarhlutverk háskóla í því skyni að skapa tækifæri fyrir ungt vísindafólk til að starfa innan þeirra. Jafnframt er ætlunin að efla hlutverk háskóla- og vísindafólks í lýðræðislegri umræðu“. Við fögnum þessari umræðu, en bendum jafnframt á að þetta kallar á fjármuni til rannsókna svo hægt sé að skapa slík tækifæri fyrir ungt vísindafólk.

Mikil áhersla er lögð á STEAM greinar í tillögunum, en á sama hátt felast í því gríðarleg tækifæri að nýta hugvit til lausna á samfélagslegum og umhverfislegum viðfangsefnum sem við er að glíma, svo sem loftslagsmálum. Þar getur íslenskt þekkingarsamfélag lagt mikið af mörkum með þverfræðilegu og þverfaglegu samstarfi milli félagsvísinda, náttúruvísinda, hugvísinda, menntavísinda og heilbrigðisvísinda, sem og í samstarfi og samtali við atvinnulífið og stjórnvöld.

Í tillögunum er lögð áhersla á „þverfræðilega kennslu raungreina með aðferðum lista, með gagnrýnni hugsun og sköpun til að efla nýsköpun og auka lífsgæði“. Hér missir það marks að ekki er lögð áhersla á samspil annarra vísindagreina, s.s. félags- og mannvísinda því vert er að benda á að áherslur á tæknivæðingu felur ekki eingöngu í sér tækifæri heldur skapar sú þróun einnig umtalsverðar áskoranir sem takast þarf á við, svo sem ásókn í auðlindir sem nýttar eru í tæknilegar lausnir, áhrif á vinnuumhverfi og vinnuaðbúnað fólks innan aðfangakeðja fyrirtækjanna, meðhöndlum raftækjaúrgangs o.fl. Hér skiptir þverfræðileg nálgun máli á víðara sviði máli, þannig að lausnir séu hugsaðar alla leið og taki mið af sjálfbærri þróun, heimsmarkmiðunum, hringrásarhugsun og félagslegum aðstæðum hérlendis og erlendis.

Í þessu samhengi er „aukin alþjóðavæðing í háskóla- og vísindastarfi með sérstakri áherslu á fjölgun erlendra nemenda á Íslandi“ af hinu góða, sem og þátttaka „íslenskra háskóla og rannsóknastofnana í alþjóðlegum samstarfsnetum“ eins og fjallað er um í tillögunum.

Stuttlega er komið inn á sjálfbærni- og loftslagsmál í grein 2.7 í aðgerðahluta tillagnanna varðandi nýsköpun og hugverkaiðnaði, en sú umfjöllun er ótengd umfjöllun um aðgerðir sem styðja markmið í háskóla- og vísindasamfélagi í tillögunum. Engin vafi leikur aftur á móti á að stórefla þarf þekkingu innan háskólanna, sem og innan stjórnáslu og atvinnulífsins, á áherslum í sjálfbærni og þar spila þverfræðileg kennsla og rannsóknir miklu máli. Fyrirsjáanlegt er að auknar lagalegar kröfur verða gerðar til íslensks atvinnulífs, samanber Græna samfélagssáttmála Evrópusambandsins (e. Green Deal), Flokkunarkerfis Evrópusambandsins (e. EU Taxonomy), tilskipunar um sjálfbærnisráskýrslur (e. Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)), EFRAG sjálfbærnisstaðla (EU Sustainability Reporting Standards (ESRS)), IFRS alþjóðlegra reikningsskilastaðla um birtingu á fjárhagsupplýsingum sem tengjast sjálfbærni- og loftslagsmálum. Þá leggur græni samfélagssáttmáli Evrópusambandsins til að mynda gríðarlega áherslu á loftslags- og orkumál, hringrásarhagkerfi, mengunarlaust umhverfi sem allt eru þættir sem hafa þýðingu í tengslum við tækniþróun.

Því blasir við að áhersla á STEAM greinar og tækniþróun án tenginga við stærri sviðsmynd og þ.a.l. við þverfræðilegar áherslur á sviði sjálfbærni, sem og áherslur á aðrar vísindagreinar t.d. félags-, hugvísindi og menntavísindi, sem og náttúru- og heilbrigðisvísindi, hefur ákveðna hættu í för með sér og getur skapað fleiri vandamál en þeim er ætlað að leysa.

Víðtækri áherslur en fram koma í tillögunum, þ.e. að sjálfbær þróun sé grundvallar forsenda þess sem lagt er til, og að ýtt sé undir samstarf víðara en fram kemur í tillögunum, getur leyst úr læðingi margvíslegri og öflugri nýsköpun en fram kemur í tillögunum.

Prófessor og formaður stjórnar námsleiðar í umhverfis- og auðlindafræði

Prófessor og starfandi umsjónakennari námsleiðar í umhverfis- og auðlindafræði